

Uluslararası İlişkiler Kuramında Silahlı Grupları Kavramlarla Açıklama

Özgün ÖZGER BÖLÜKBAŞ
Davut ATEŞ*

ÖZET

1980'lerden bu yana, devlet dışı aktörler kategorisinde yer alan silahlı grupların, gerek sayılarında gerekse çeşitlerinde hızlı bir artış yaşanmıştır. Teröristler, savaş kralları ve isyancıardan oluşan silahlı gruplar, uluslararası ilişkilerde çok önemli aktörler konumuna gelmiştir. Soğuk Savaş boyunca yerel olarak hareket eden silahlı gruplar, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra "uluslararasılaşmaya" başlamıştır. Son yirmi yılda yaşanan gelişmeler silahlı grupların ulus-ötesi kapasite geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Bu çalışmada, silahlı grupların doğası ve genel özellikleri ortaya konduktan sonra, silahlı gruplar ve devlet arasındaki ilişkiye yer verilmiş; silahlı grupların egemenliği tartışılmış; silahlı grupların anarşik ortamdaki yeri ve amaçları ortaya konmuş; savaşlarda silahlı grupların yeri incelenmiş, ve silahlı grupların tıpkı devletler gibi uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör kabul edilmesi gerektiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Silahlı Gruplar, Devlet, Egemenlik, Anarşi, Savaş

Çalışmanın Türü: Araştırma

Explaining The Armed Groups In International Relations Theory Through Concepts

ABSTRACT

Armed groups, as a category of non-state actors, have grown rapidly in number since the 1980s. Armed groups, including terrorists, warlords and insurgencies, are becoming increasingly significant actors in international relations. For most of the Cold War period armed groups acted locally or if they acted internationally, they usually did so via another state. However by the end of the Cold War, armed groups started having international lives of their own in which they interacted on a political, economic or military level across national borders at their own will.

Today there are hundreds of armed groups all over the world. They have also become more diverse in terms of their different subtypes, each of which can vary considerably with respect to vision, mission, and the means and methods employed. Nevertheless, armed groups do share some common characteristics. In this context, the general characteristics of armed groups has been tried to be presented in the second part of the study. These include the following: all armed groups challenge the authority, power, and legitimacy of states, seeking to undermine or co-opt them; some may have above-ground operations that seek legitimacy and public support, locally and internationally, and command significant territory; the leaders and followers of armed groups believe in force and violence to achieve political, religious, economic and personal aims; armed groups do not recognize international norms, the rule of law, or the idea of human rights, and they are willing to kill those who oppose them; armed groups use a range of protracted irregular paramilitary tactics, and they are also skilled in the use of the media, propaganda, and the Internet to advance their narrative; armed groups may operate within and across national boundaries, across geographical regions and, sometimes globally like Al Qaeda.

The fact that armed groups began to be analyzed in the discipline of International Relations has been created curiosity, interest and uneasiness at the same time by other international actors. What are the developments that provided armed groups since the end of the Cold War with the capabilities to pose such serious threats to such major states? Over the last two decades changes in the international system have made available new enablers-power enhancers- that improved the capabilities and power projection capacity of armed groups. These enablers included: globalization; information technology; network-based organizations; and the blurring of lines between the modes of force and military power. When these power enhancers are coupled with the fact that armed groups maintain clandestine organizations often comprised of complex operational and support units, the security challenges they pose today for states have magnified considerably. Their clandestine components provide armed groups with a broad assortment of means, both violent and non-violent, to acquire the support of or control over the population and to gain ascendancy over state and other armed group rivals.

The best way to be adopted while examining the armed groups will be comparing them with the states considered as the unique actors of international relations. Therefore, in the third part of the study state phenomena is examined firstly. Then, armed

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

groups and state phenomena are tried to be compared within the scopes of territoriality, centrality, sovereignty, nationality, and politics. While armed groups and state phenomena are being compared, it is given more emphasis on the concept of "sovereignty", it is examined under a separate title. In this section sovereignty is divided into two groups as "legal sovereignty" and "de facto sovereignty". Empirical sovereignty is one piece, which described an actor as being de facto the highest authority over territory or a population. Juridical sovereignty referred to the admission by the international community that an actor is sovereign as well as the granting of the rights and responsibilities that go along such an admission. This section showed that although armed groups are not considered to have the juridical form of sovereignty, they do have the empirical form, and it is this form that it is central to the balance of power. Also in this section issues such as management, self sustaining, economy, continuity and motivation of armed groups are examined. The main thesis of this section is: "Armed groups should, like states, be considered decisive units in the international system. Their organization is cohesive enough to be directed, in particular, to direct military might. Although possibly lacking in an integral territory, armed groups have a closed political community that is separate from other political communities. Moreover, they can maintain their organization and its autonomy indefinitely through enacting an economic and motivational system. This unit can defend itself and thereby maintain autonomy and empirical sovereignty. They are also motivated by the pursuit of power and survival. Armed groups occupy an odd position within the world of international actors. They are not states, but neither are they normal non-state actors. Although lacking formal recognition as sovereign actors, they are able to insist on an autonomy and independence that amounts to a de facto sovereignty that other non-state actors do not have."

In the section having the title of "Armed Groups Challenge States", it is focused on the fact that an armed group has two goals in an anarchic system. The first is having independent and different state on the particular piece of land emerging in ethno-nationalist nature. This situation can be regarded as "secessionism". The second is trying to change or take the charge of the regime of a specific state emerging in ideological nature. This is an ideological case. This two situations show that in the international area, each armed group seeks to become a state in the degree that it gains control. On the other hand, of course, each state seeks to prevent this situation. In the international anarchic environment, the purpose of the armed groups is to maximize their benefits. The meaning of maximizing benefits is "the desire for being state" according to armed groups. From this point of view, the goal of the armed groups ultimately is "to have a nation state". Thus, if a movement which begins as terror achieves success, the result is the fact that the new actor who can prove its power become a legal member of anarchy.

War which is witnessed in international system generally, occurs between sovereign states and is examined as armed conflicts took on different dimensions in consequence of Hague Convention dated 1907 and Rome Status dated 1998. The obligation that the parties must be states disappeared, the conflict between two armed groups gained war status too. Within this scope, the place of armed groups is tried to be examined in the fourth section where international war theory of Carl Von Clausewitz is examined firstly. Then, report of Heilderberg Institute for International Conflict Research which was published on 2009 was included. The wars happening on 2009 are explained in this report. In this report, legal place of armed groups in wars and anarchic system was tried to be proved.

Consequently, when organizational structures, economies, self sustaining, populations, de facto sovereignty of armed groups and their roles in the wars are considered, it is seen that they have very important place in international relations. When all of these aspects are considered, it is not wrong to state that "they are illegal states of international anarchy".

In brief, in this paper "armed groups" are examined in the scope of the concepts of "state, sovereignty, anarchy, war" which are used in international relations discipline, and it is claimed that armed groups are self governing actors in anarchical system of international relations.

Keywords: Armed Groups, State, Sovereignty, Anarchy, War

The type of research: Research

1.GİRİŞ

1980'lerin sonundan itibaren uluslararası sistemde bir değişim olduğu gerçeği birçok çevre tarafından kabul edilmektedir. Fakat bu değişimin içeriği, doğası ve yönü konusunda önemli tartışmalar yaşanmaktadır. Bu çalışmada, uluslararası sistemde yaşanan değişim üzerindeki tartışmaların farklı bir boyutu olan "silahlı gruplar" incelenmiştir.

Devlet dışı aktörlerin bir alt başlığı olan silahlı gruplar, uluslararası ilişkiler alanında çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Soğuk Savaş boyunca yerel veya bölgesel olarak hareket eden silahlı gruplar, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küresel ölçekte "uluslararasılaşma" yoluna girmiştir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmeler, bilgi ve iletişim teknolojisinin yayılması, uluslararası piyasaların serbestleşmesi ve göçlerin artması silahlı gruplardan oluşan devlet dışı aktörlerin yerel-bölgesel sınırlarını yıkmıştır.

Uluslararası politikada silahlı grupların boy göstermeye başlaması, diğer uluslararası aktörler tarafından merak, ilgi ve aynı zamanda kaygı yaratmaktadır. İdealizmden başlayarak neo-realizme ve neo-liberalizme kadar uzanan yelpazede tüm pozitivist yaklaşımlar tarafından temel analiz birimi olarak benimsenen devlet, küreselleşmeyle birlikte "yekpareliğini" yitirmeye yüz tutmuş, silahlı gruplar gibi diğer uluslararası aktörlerin meydan okumasıyla karşılaşmıştır. Diğer taraftan Westphalia ile ortaya çıkan yeni düzenin temel kavramı olan egemenlik, yalnızca devletleri tasvir etmekte kullanılan bir kavram olmanın ötesine geçmiş,

silahlı gruplar için de önem teşkil eden bir kavram haline dönüşmüştür. Uluslararası ilişkiler kuramının bir ön kabulü olan anarşinin meşru üyesi devletin tekelliği yıkılmıştır. Kontrol sağlayabildiği ölçüde uluslararası arenada her silahlı grup devlet olma peşindedir. Anarşik ortam silahlı grupların bu arzusuna zemin hazırlamaktadır. Genel anlamıyla uluslararası sistemdeki egemen devletlerarasında vuku bulan silahlı çatışmalar olarak ele alınan “savaş” olgusunun tanımı da, 1907 tarihli Lahey Düzenlemeleri ve 1998 tarihli Roma Statüsü ile farklı boyutlar kazanmıştır. Savaşın taraflarının sadece devletler olma durumu ortadan kalkmış, iki silahlı grup arasındaki çatışma da savaş statüsü kazanmıştır.

Bu çerçevede çalışmada, “silahlı gruplar” kavramının daha iyi analiz edilebilmesi için ikinci bölümde silahlı grupların doğası ve genel özellikleri ana hatlarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde; devletin tanımı ve kökenine ilişkin kısa bir girizgâhtan sonra; ülkesellik, merkezilik, egemenlik, ulusallık, ekonomi, motivasyon, sürdürülebilirlik, otorite, nüfus ve anarşi kavramları doğrultusunda devlet ve silahlı gruplar arasında bir kıyaslama sunulmuştur. Dördüncü bölümde ortaya konulan verilerle, uluslararası ilişkilerin en temel parametrelerinden olan savaşlarda, silahlı grupların etkinliği gösterilmiştir. Çalışmada özetle, uluslararası ilişkiler kuramında sıklıkla kullanılan “devlet, egemenlik, anarşi ve savaş” kavramları perspektifinde “silahlı gruplar” incelenmiş, silahlı grupların anarşik sistem içerisinde özerk bir aktör olduğu tezi savunulmuştur.

2.SİLAHLI GRUPLARIN DOĞASI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

“Silahlı grup” kavramı tam olarak neyi ifade eder? Öncelikle bunun iki kelimedenden oluşan bir kalıp olduğu görülmektedir: “silahlı” ve “grup”. İki kelime ayrı ayrı kullanıldıklarında yeterince açık anlamlar ifade etseler de, birlikte kullanıldıklarında zihinlerde çok karmaşık anlamlar yaratırlar. Bu durum akılda tutularak, bu bölümde, silahlı grupların doğası ve ortak özelliklerinin verilmesiyle bu karmaşıklık bir nebze olsun giderilmeye çalışılmıştır.

Devlet dışı aktörlerin bir kategorisi olan silahlı grupların sayısı, 1980’lerden bu yana hızla artış göstermiştir. Bugün dünya üzerinde yüzlerce silahlı grup vardır. 1990’larla birlikte silahlı grupların çeşitli tiplerinin çoğalmaya başlamasıyla, bu yüzlerce silahlı grup farklı alt tiplere bölünerek çeşitlilik göstermiştir. Silahlı gruplar teröristler, savaş kralları, isyancılar gibi farklı alt başlıklardan oluşmaktadır. Her biri vizyonları ve misyonları açısından farklıdır ve farklı araç ve yöntemler kullanmaktadır. Şu rahatlıkla söylenebilir ki; Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana silahlı gruplar sadece sayılarında artış olmasından dolayı değişmemiş, aynı zamanda çeşitli alt tiplere bölünerek de farklılık arz etmeye başlamıştır. Böylece silahlı gruplar artık Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi büyük devletlere dahi meydan okuyabilecek bir konuma ulaşmıştır (Shultz, 2011; 2).

Ancak akılda tutulması gereken bir gerçek vardır ki; silahlı gruplar kendi içlerinde ne kadar farklılık barındırsalar da, temelde bazı ortak özellikleri paylaşırlar. Bu nedenle devlet dışı aktörlerin bir kategorisi olarak silahlı grupların paylaştıkları ortak özellikleri ifade etmek önemlidir. Bu ortak özellikler şu şekilde sıralanabilir:

→Bütün silahlı gruplar devletin otoritesine, gücüne ve meşruluğuna meydan okur, onları zayıflatmaya veya kendi bünyesi altına almaya çalışır.

→Bazı yerel ve uluslararası silahlı gruplar halk desteğiyle ciddi operasyonlar gerçekleştirebilirler.

→Silahlı gruplar faaliyetlerini daha rahat yürütebilmek için gizli örgütlenmeler geliştirirler. Bu gizli örgütlenmeler yasadışı yollarla sağlanır. Bu yasadışı yollar arasında silahlanma, haberleşme cihazlarına sahip olma ve istihbarat faaliyetleri sayılabilir.

→Silahlı grupların liderleri ve takipçileri siyasi, dini, ekonomik ve kişisel hedeflerine ulaşmak konusunda “güç” ve “şiddet” kavramlarına inanırlar. Onlar devletin “meşru zorlayıcı güç” olmak konusundaki tekelliğine meydan okurlar.

→Silahlı gruplar uluslararası normları, hukukun üstünlüğünü, ya da insan hakları düşüncesini tanımazlar ve kim buna karşı çıkarsa onları “düşman” sınıfında tanımlamaya hazırlardır.

→Silahlı gruplar sürekli düzensiz milis taktikler kullanırlar ve kendi anlatılarını iletirmek için medyayı, propagandayı ve interneti kullanırlar.

→Silahlı gruplar bazen devlet sınırları içerisinde bazen devlet sınırları dışında, bazen kendi coğrafi bölgesinin dışında bazen de küresel çapta operasyonlarda bulunabilirler (Shultz, 2011; 2-3).

Silahlı gruplar kavramının doğasına bakıldığında; silahlı gruplar terimi çok sayıda ve çoğu zaman kafa karıştırıcı olan düzensiz silahlı güçlerin çeşitli formlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Yıllar boyunca bu terim; silahlı gruplar, silahlı muhalif gruplar, gerilla, isyancılar, milisler, örgütlü direniş hareketleri, ulus-ötesi silahlı gruplar, gönüllü ordular gibi kavramlar tarafından karşılanmıştır. Korsanlar, terörist örgütlenmeler, kanun dışı birlikler, özgürlük savaşçıları, kurtuluş hareketleri gibi değer yüklü terimlerle daha spesifik sınıflandırmaları da yaygındır (Norwitz, 2008; 88).

Silahlı gruplar terimi, sorumlu bir komutan altında faaliyet gösteren silahlı grup örgütlenmesi, devlet ile bağlantılı olan silahlı gruplar, ya da hiçbir devlete bağlı olmayan silahlı gruplar terimlerinin hepsine atıfta bulunur. Silahlı gruplar başka bir devlete, işgal kuvvetine ya da başka bir silahlı gruba karşı savunma durumunda devlete yardımcı olabilir. Bunun yanı sıra silahlı gruplar devletin mevcut hükümetini devirmeye ya da devletten ayrılarak yeni bir devlet kurmaya da çalışıyor olabilir. Yakın zamana kadar, silahlı gruplar genellikle tek bir devlet içinde veya bölgesel düzeyde birkaç devletin topraklarında birden hareket ederlerdi ya da komşu devletlere yalnızca zaman zaman sınır ötesi baskınlar yaparlardı. Bu noktada El Kaide, yetenekleri, ulus-ötesi güç olma amacı, stratejik etkileri ve sonuçlarıyla çok açık bir istisnadır (Norwitz, 2008; 88). Sayılan bu silahlı gruplara örnek olarak; Orta Afrika'da Tanrı'nın Direniş Ordusu (LRA), Güney Asya'da Tamil Kaplanları (LTTE), Ortadoğu'da PKK ve yine Ortadoğu'da Hizbullah verilebilir.

3.DEVLET - SİLAHLI GRUPLAR KARŞILAŞTIRMASI

Silahlı grupları incelerken benimsenecek en doğru yollardan biri belki de, silahlı grupları uluslararası ilişkilerin yegâne aktörü olarak kabul edilen “devlet” ile kıyaslamak olacaktır. Bu kıyasa geçmeden önce devlet olgusunu kısaca irdelemek, çalışmanın anlaşılabilirliği açısından fayda sağlayacaktır.

Ashley'in ifade ettiği gibi uluslararası ilişkiler kuramının temelini oluşturan varsayıma göre “devletlerin olmadığı, devletlerden önce veya devletlerden bağımsız bir siyasal hayat düşünülemez” (Ashley, 1983; 470). Uluslararası ilişkilerin en başat aktörü olarak görülen “devlet”in tanımı yapılmaya kalkıldığında, bütün sosyal olgular gibi yaygın bir şekilde kabul görmüş bir tanımı olmadığı gerçeği ile karşı karşıya kalınır. Devletin nasıl betimlenmesi, onu tanımlarken hangi etiketin kullanılması gerektiği konusunda hâlâ önemli sorunlar yaşanmaktadır. Devlet nasıl tasvir edilmelidir? “Kurum, yapı, araç/aygıt, ahlaki bir varlık, idea, fikir, aidiyet, aktör, algı, anlatı, olgu, şey ve hatta bir şahıs/shahsiyet” devleti tasvir ederken hangisi kullanılmalıdır (Özlük, 2012; 68)? Örneğin Hedley Bull, devleti “her biri hükümete sahip ve dünya yüzeyinin belli bir parçası ve insan nüfusunun belli bir dilimi ile ilişkili olarak egemenlik iddiasında bulunan bağımsız bir politik grup” olarak tanımlamaktadır (Bull, 1995; 8).

Devletin tanımına ilişkin bugüne kadar yapılan çalışmaları kategorize etmek gerekirse, devletin farklı boyutlarını öne çıkaran beş farklı tanım yapıldığı söylenebilir. Bunlardan birincisi yasal/hukuki boyut; ikincisi tarihsel boyut; üçüncüsü sosyolojik ve antropolojik boyut; dördüncüsü siyasal boyut ve son olarak beşincisi felsefi ve normatif boyuttur. Devletin bu kadar farklı boyutlarda ele alınmasının nedeni tanımı yapan araştırmacının tercihleridir. Devletin algılanış biçimi, devletin farklı yönlerini öne çıkarmaktadır (Özlük, 2012; 69). Ancak bütün bu çeşitliliğe rağmen geleneksel olarak anayasa hukukunda ya da siyaset biliminde devletin üç unsur üzerinden tanımlanması yaygın bir şekilde kabul görmüştür. İlk kez 1900 yılında Georg Jellinek tarafından kurgulanan ve “Üç Unsur Teorisi” olarak da bilinen bu tanıma göre devlet, bir insan topluluğu olarak millet, toprak/coğrafi alan olarak ülke ve devlet kudreti olarak egemenlik olmak üzere üç unsurdan oluşan bir formdur. Bu tanımın uluslararası ilişkiler çalışmalarında yaygın bir şekilde kabul görmüş olmasında 1933 yılında imzalanan devletlerin hak ve görevlerine ilişkin Montevideo Sözleşmesi'nin önemli payı bulunmaktadır. Söz konusu sözleşmeyle bu üç unsura bir de “diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi (tanınma) unsuru ilave edilmiştir. Yirmi devletin imza koyduğu Montevideo Sözleşmesi'nin 1. maddesinde, devletin uluslararası hukukun bir kişisi olarak kabul edilebilmesi için taşıması gereken dört nitelik sayılmaktadır. Bunlar; daimi nüfus, sınırları belirli bir alan, hükümet ve son olarak da diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi (tanınma) olarak sıralanmıştır (Ünal, 2005; 99).

Georg Jellinek'e göre bir devletten bahsedebilmek için “millet, ülke ve devlet kudreti”nden oluşan üçlünün birlikte ve birbiriyle kaynaşmış şekilde mevcut olması gerekir. Örneğin, belirli bir ülkesi olmadığı için, bir göçebe kavmine devlet sıfatı izafe edilemez. Aynı şekilde, insanların ikamet etmediği boş bir toprak da devlet olarak nitelendirilemez. Keza, birçok devletten daha iyi bir şekilde örgütlenmiş olan bir

uluslararası kuruluş, “millet” veya “ülke” unsurları bulunmadığı için devlet olarak kabul edilemez (Ünal, 2005; 99). Özetle Ernest Gellner’in de ifade ettiği gibi “her toplum devleti haiz değildir” (Gellner, 2006; 74).

Devletin tanımına tekrar geri dönecek olursa, tanımından ziyade unsurlarının sayıldığı Jellinek’in “Üç Unsur Teorisi”nin devletin sosyo-ekonomik ve siyasal hayatı düzenleyici, disipline edici gücü gibi diğer niteliklerini barındırmadığı için çok doğru bir tanım olduğu ileri sürülemez. Özetle Thomas Hobbes’tan Christopher Clapham’a, Hegel’e, Franz Oppenheimer’a, Weber’e, Bary Buzan’a, Alexander Wendt’e, Ana Maria Alonso’ya kadar pek çok düşünür tarafından devlet tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Örneğin Clapham devleti, bir dizi anlatının sonucunda oluşmuş bir form (Clapham, 2002; 785) olarak tanımlarken; Alonso devlet için “insanoğlunun inşa ettiği en büyük politik gerçeklik” (Alonso, 1994; 381) tanımını kullanmıştır.

Modern anlamda bir devletin sahip olduğu özellikler belirtildikten sonra, onu silahlı gruplarla kıyaslamak daha sağlıklı olacaktır. Bu noktadan hareketle, modern devletin sahip olduğu temelde beş özellik vardır. Bunlardan birincisi ülkeselliktir (*territoriality*). Bu kavramla anlatılmak istenen; devletin, bulunduğu coğrafyanın sınırlarını çizmiş olmasıdır. Devlet bu coğrafyada yaşayan insanların üzerinde kontrol unsurları oluşturur. Bu unsurlar tamamen maddi unsurlar olabileceği gibi, mental unsurlar da olabilir. İkincisi merkeziliktir (*centrality*). Merkezilik devlet otoritesinin birliğini ve bir merkezde toplanmasını ifade eder. Üçüncüsü egemenliktir (*sovereignty*). Egemenliğin en ayırıcı özelliği pazarlığa kapalı olmasıdır. Dördüncüsü ulusallıktır (*nationality*). Beşinci ve son unsur ise kurumlar algısıdır (*polity*). Bu kavramla anlatılmak istenen; evlilik, vergi gibi toplumsal, ekonomik ve siyasal hayatı etkileyebilecek alanlarda devletin belirleyiciliğidir (Özlük, 2012).

Uluslararası ilişkiler literatüründe yaygın olarak kabul gören görüşe göre, modern anlamda bir devletin sahip olduğu bu beş temel özellikte birlikte modern devletin doğuşu, Otuz Yıl Savaşları sonucunda imzalanan *Münster ve Osnabrück* Antlaşmaları’nın birleşiminden oluşan “Westphalia Barışı”dır. Westphalia Barışı; modern devletin, modern uluslararası sistemin, modern egemenliğin ve uluslararası hukukun miladı olarak kabul edilmektedir (Bacık, 2007; 54).

Modern anlamda devletin sahip olduğu bu özellikler silahlı gruplara uyarlanarak yorumlanacak olursa; ilk olarak ülkesellik kavramı ele alınarak işe başlanabilir. Westphalia Antlaşması ile sona eren Orta Çağ düzeninin en önemli özelliği, “ulusal sınır”ın olmamasıdır. Orta Çağ döneminde politik sınırlarla birbirinden ayrılmamış bir dünya algılaması hâkimdi. Bu nedenle aktörlerin birbirinden nasıl ve nerede ayrıldığı belirsizdi. İşte bu Orta Çağ Avrupa Düzeni, Westphalia Antlaşması ile sona ermiştir. Modern uluslararası sistemi var eden ülkesellik, yani ulusal sınırlarla birbirinden ayrılmış yurtların varlığı ilkesi, Orta Çağ düzeninin yıkılması ile ortaya çıkmıştır (Bacık, 2007; 51-52-53). Silahlı gruplar ve ülkesellik kavramlarına bakıldığında, en temel soru, silahlı grup örgütlenmesinin sınırlarının neler olduğudur. Bu sorunun cevabı sınırları açıkça tanımlanmış olan devletler için çok kolaydır. Ancak silahlı gruplar her zaman tanımlanabilen topraklar üzerindeki en yüksek otorite olarak görünmemektedir (Vinci, 2009; 13). Bu nedenle silahlı grupların sınırlarını çizmek, devletin sınırlarını çizmek kadar kolay değildir. Zaten böyle bir durum imkân dahilinde de değildir.

Merkezilik kavramı ele alındığında; devletin bir merkeze sahip olup, tek bir kanattan yönetilmesine karşın, silahlı gruplar farklı yapılara sahiptir. Örneğin Somali savaş kralları esas itibarıyla yerel örgütlenmelerdir. Tanrının Direniş Ordusu ise farklı ülkelerde merkezi bulunan göçebe bir örgüttür. El Kaide’ye bakıldığında ise, gerçek bir küresel örgütlenmeye karşı karşıya kalınır. El Kaide son derece dağıtılmış, yani merkezi olmayan ve hücreli bir yapıya sahiptir (Vinci, 2009; 109-110). Silahlı gruplar ve devlet “yönetim” bazında kıyaslanacak olursa; silahlı grupların yönetimi devletinkinden farklıdır, ama yine de bir “yönetimdir”. Silahlı grupların devletten bir diğer farkı, silahlı grupların oluşumudur. Silahlı gruplarda politik örgütlenme askeri örgütlenmeyle aynıdır (Vinci, 2009; 17). Teorik anlamda bakıldığında devletin politik örgütlenmesinin askeri örgütlenmesiyle farklı olduğu tezi ileri sürülebilir. Bu durum devlet ve silahlı grup arasındaki bir fark olarak gösterilebilir; ancak pratikte durum böyle değildir. Devletin de politik örgütlenmesi tıpkı silahlı gruplarda olduğu gibi askeri örgütlenmeyle iç içedir.

Gerek silahlı gruplar gerek devletler için kendi kendini idame ettirebilmenin en açık problemi, hayatta kalma için gerekli şeylerin nasıl elde edileceğidir. Silahlı grupların ve devletlerin varlıklarını devam ettirebilmek için sahip olması gereken pratik ihtiyaçlar vardır. Örneğin Tanrının Direniş Ordusunun (LRA)

ikinci el kıyafetler gibi basit ihtiyaçları vardır. Diğer yandan Afgan mücahitlerinin Ruslarla mücadele etmesi için *Stinger* füzelerini yük hayvanları üzerinde uzun mesafeler taşımaları gerekiyordu. Bunların yanında mali kaynak, silahlı grupların koruma sistemini beslemek için gerekli bir materyaldir (Vinci, 2009; 22-23). Ancak bu noktada önemli olan devletlerin ve silahlı grupların bunu nasıl sağladıklarıdır. Devletler hayatta kalmak adına gerekli olan temel ihtiyaçları sağlayabilmek için ekonomik sistemlere sahiptir. Silahlı gruplar ise sistematik bir ekonomik yapılanmaya sahip olmamakla birlikte farklı finansman şekillerine sahiptirler. Örneğin PKK, ilk yıllarında finansal desteğini kuyumcuların, mağazaların gasp edilmesi, Kürt işadamlarından haraç alınmasıyla sağlamıştır. İlerleyen yıllarda ise Türkiye coğrafyasının Asya ve Avrupa arasında geçiş güzergâhı olmasından faydalanarak uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi faaliyetlerden mali kaynak temin etmiştir (Demir, 2008; 70). İngiliz Ulusal Suçlu İstihbarat Servisi (*British National Service of Criminal Intelligence*) raporuna göre, PKK 1993 yılında sadece Avrupa’da göçmenler ve işadamlarından 2,5 milyon İngiliz Sterlini haraç kesmiş, uyuşturucu kaçakçılığında ise 56 milyon Alman Markı temin etmiştir (Criss, 1995; 17-37). Devletler ve silahlı grupların, finanse etme şekillerinde farklılıklar yaşamalarına rağmen, temelde ortak olan şey hayatın idame ettirebilmesi için, yani devletin ve silahlı grupların minimum hedefi olan “hayatta kalmanın” gerçekleşebilmesi için ihtiyaçların karşılanması gerekliliğidir. Zaten bu ihtiyaç, tüm bireyleri, birey gruplarını ve bütün aktörleri kapsayan bir gerçekliktir.

Terörizmle mücadelede İnsan Hakları Hukuku yaklaşımı, uygulanan güvenlik politikası ile insan hakları arasında bir denge kurulmasını gerektirmekte; devletin bu mücadeleyi hukukun üstünlüğü anlayışı çerçevesinde gerçekleştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu modelde, devlet amaçlara ulaşmak için bütün araçlara başvuramamakta; sivilleri ayırarak, şartların gerekleriyle, örneğin kendini müdafaa ya da hasmını etkisiz veya silahsız bırakmak amaçlarıyla orantılı olarak kuvvet kullanabilmektedir (Taşdemir, 2012; 117). Bu noktada silahlı gruplar ve uluslararası yasa yapma kavramları birlikte değerlendirildiğinde; silahlı gruplara insani yasama süreçlerinde rol verilmesi silahlı grupların kabul görme şansını arttırabilir. İnsan Hakları Politikası Üzerine Uluslararası Konsey (ICHRP), yapmış oldukları araştırma ve görüşmelerin sonucunda silahlı gruplara rol verilmesiyle birlikte, bu durumun onları insan haklarına saygı göstermeye teşvik ettiklerini rapor etmiştir. Uluslararası Hukuk Profesörü olan Marco Sassoli bu durumun silahlı gruplar tarafından insan hakları normlarını sahiplenme sonucunu doğurduğunu ifade etmiştir (Roberts ve Sivakumaran, 2011; 126-127).

Süreklilik açısından devlet ve silahlı gruplar karşılaştırıldığında; devlet kendi kendini idame ettirebilen bir örgütlenmedir. Devletler sürekli çoğalan bir nüfusa sahiptir ve bu durum devletin hedeflerine yönelik çalışmalarını motive edebilir. Ancak silahlı gruplar devletler gibi sürekli çoğalan bir nüfusa sahip değildirler. Onların çoğalabilmesi için “motivasyon” yeteneklerinin gelişmiş olması gerekir. Terörizmi örgütsel süreç teorisi kapsamında değerlendiren Crenshaw’ın da belirttiği gibi, terör örgütleri bireyin bir gruba ait olma, sosyal statü ve saygınlık kazanma, arkadaş edinme, maddi kazanç sağlama ve heyecan yaşama gibi ihtiyaçlarını gidermektedir. Terör örgütleri en önemli hedefleri olan varlıklarını sürdürebilmeyi başarabilmek için bireylerin bu ihtiyaçlarını örgütsel var oluş ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirmeye çalışırlar (Crenshaw, 1987; 19). Aksi takdirde adam kaçırmaya gibi yollara başvurmak durumunda kalabilirler.

Son olarak, uluslararası sistemde devletler kendilerini çeşitli şekillerde savunabilirler ve uluslararası sistem içerisindeki değişimden özerk kalabilirler. Aynı şekilde silahlı grubun siyasi toplumu da kendisini sonsuza kadar devam ettirebilir (Vinci, 2009; 21). Örneğin PKK’nın uzun bir geçmişinin olması ve örgütün kurucusunun yakalanmasına rağmen halen varlığını sürdürmesi örgütsel devamlılık açısından önemli bir veridir. Elbette örgütün varlık gösterebilmesinin temel sebepleri arasında rahat hareket edebileceği bir siyasi ve fiziki ortam, faaliyet gösterdiği coğrafyadaki belirsizlikler ve dış destek sayılabilir. Ancak bu unsurlar tek başlarına varlık sebebinin açıklanamaz. PKK, faaliyet bölgesinde ve uluslararası ortamdaki değişimlere etkili tepki vererek ayakta kalabilmiştir (Demir, 2008; 82).

Özetle, silahlı gruplar tıpkı devletler gibi uluslararası ilişkilerin bir birimi olarak kabul edilmelidir. Çünkü silahlı gruplar kendi örgütlenmelerini ve kendi özerkliklerini, kendi ekonomileriyle birlikte sürdürebilirler. Silahlı gruplar uluslararası ilişkilerde çok tuhaf bir yer işgal ederler, onlar ne devlettir ne de normal bir devlet dışı aktördür. Takip eden bölümde ifade edileceği üzere, silahlı gruplar egemen aktörler olarak tanımlanmaktan yoksun olmalarına rağmen, diğer devlet dışı aktörlerin sahip olmadığı fiili (*de facto*)

egemenliğe ve özerkliğe sahiptirler (Vinci, 2009; 39-40). Bu nedenle silahlı grupların bu nevi şahsına münhasırlığı onları uluslararası ilişkilerin önemli bir aktörü yapmaktadır.

3.1. SİLAHLI GRUPLARIN EGEMENLİĞİ

Silahlı gruplar ve devlet karşılaştırmasındaki en önemli kıyas birimlerinden biri “egemenliktir.” En kaba, ama belki de en açıklayıcı şekilde “pazarlık yapmama” anlamına gelen egemenlik, silahlı gruplar ve devlet arasındaki temel farkı göz önüne serer. Egemenliğin siyasal pratikler açısından uluslararası düzlemde belirmesi tıpkı “modern devlet” gibi 1648’de imzalanan Westphalia Antlaşmaları aracılığıyla olmuştur. Westphalia Antlaşmaları’nın modern devletin oluşumu açısından en önemli sonucu, otorite ile toprak arasında bağ kurulması, böylece kendi coğrafyası içerisinde devletin geniş bir özerkliğe sahip olduğunun kabul edilmesidir. Bu yolla devletin toplumdaki kesin bir şekilde ayrıldığı ve kendinden menkul şekilde toplumu oluşturan bireylerin yaşamları ve bedenleri üzerinde son sözü söyleyebilme yetkisiyle donatıldığı görülecektir (Beriş, 2008; 5).

Devletin vücut bulması, Lockçu bir yaklaşımla ister bireyler arasındaki bir toplumsal sözleşmeyle, ister Hobbesçu bir yaklaşımla bireyler ile egemen arasındaki bir siyasal sözleşmeyle yani anayasa ile ortaya çıkmış olsun, egemenlik ilkesi doğrutusunda şekillenmektedir. Geleneksel olarak her iki yaklaşımın ortak niteliği toplumda nihai karar verici mutlak bir otoritenin (kral, ulus devlet veya başka şekillerdeki bir siyasal düzen) varlığıdır (Ateş, 2010; 9-10).

Egemenlik kavramının literatürde kullanılan kavramsal anlamından önce, sözcük anlamına bakmakta yarar vardır. Türk Dil Kurumu’nun Büyük Türkçe Sözlüğü’ne göre egemenlik; “1. Egemen olma durumu; 2. Millet ve onun tüzel kişiliği olan devletin yetkilerinin hepsi, hükümlerlik, hâkimiyet şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2012). İngilizce *Longman* sözlüğüne göre ise, egemenlik, “1. Yönetmek için tam bir özgürlük ve güç; 2. Bağımsız bir ülkenin kendi kendine idare etmek zorunda olduğu gücü.” olarak tanımlanmaktadır (Longman, 2012).

Egemenliğin kavramsal anlamı, sözcük anlamından çok daha karmaşık ve farklı unsurlar, kavramlar ve tanımlar içermektedir. Bu aşamada kelimenin etimolojik anlamı üzerinde kısa bir tartışma yararlı olabilir. İngilizce egemenlik (*sovereignty*) kelimesi orijinal olarak Fransızca bir terim olan “*soverain*”den (Tanrı’dan başka kimseye karşı sorumlu olmayan yüksek bir yönetici) türemiştir. On üçüncü yüzyılın sonuna doğru, “*sovereyn*” her hangi bir alanda yönetici ya da hâkim anlamına gelmektedir. 1338’den önce, “*sovereyne*” büyük ve üstün anlamına gelmektedir. “Egemenlik (*sovereignty*)” kelimesine gelince, bu kelimenin en erken versiyonu “*soveraynte*” şeklinde on dördüncü yüzyılda görülmektedir. Daha sonra kelime “*soveraignete*” biçimine dönüşmüştür. Bu kelimenin de kökeni Fransızcadır: *Soverainete* (Bacık, 2007; 85).

Egemenlik kavramı ilk kez Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından kullanılmıştır. Bodin’e göre egemenlik mutlakdır; güç, işlev ya da süre açısından sınırlandırılmamıştır. Bu yönde getirilecek bir sınırlama egemenliğin doğasına aykırıdır ve otoriteden bahsetmeyi imkânsız hale getirir; bu bakımdan söz konusu mutlak otorite, Tanrı’dan sonra, kendi üzerinde hiçbir güç tanımaz (Bodin, 2003; 3-4).

Bull’un “devlet” tanımını yaparken ifade ettiği üzere, devletin ayırt edici özelliği “egemenlik”tir ve egemenlik iç ve dış egemenlik olarak ikiye ayrılmaktadır. İç egemenlikten kasıt, belli toprak ve üzerinde yaşayan insanlar üzerinde herkesten üstün otorite olma iddiasıdır. Dış egemenlik ise herkesten üstün olmak değil, dışarıda kalan diğer otoritelerden bağımsız olabilmek ve diğer egemenlerce tanınmaktır. Bull bunu yaparak, egemenliğin normatif düzeyi ve gerçeklik düzeylerini birbirlerinden ayırt etmektedir (Bull, 1995; 8). Normatif düzey, devletin en yüksek otorite olduğu iddiasıdır; gerçeklik düzeyi ise bu otoriteyi gerçek anlamda uygulayabilme durumudur. Normatif-gerçeklik düzeylerinin de ötesinde egemenlik kavramının gerçeklik düzeyi yasal-fiili veya *de jure-de facto* olarak da bir ayrıma daha tabi tutulabilir. Mesela bir politik topluluk bir coğrafya ve insanlar üzerinde otorite iddiasında bulunabilir, hatta bunu fiili (*de facto*) olarak uygulamaya da koyabilir. Fakat bu durum uluslararası toplum tarafından tanınmaz ise yasal (*de jure*) olamaz. Dolayısıyla tanınma *de jure* egemenliğin asli unsurudur ve uluslararası toplumun kontrolü altındadır.

Anthony Vinci de modern teorisyen olarak nitelendirdiği Hedley Bull’un egemenlik konusundaki ikili ayrımını (*de facto-de jure*) benimsemiştir. Vinci’ye göre, herhangi bir aktörün hâkimiyetinden özerk ve bağımsız olan en yüksek otorite anlamına gelen egemenliğin iki boyutu vardır. Özerklik ve bağımsızlık açısından egemenlik “fiili egemenlik” ya da “hukuki egemenlik” olarak ifade edilebilir. Fiili egemenlik; bir

bölge ya da nüfus üzerinde *de facto* bir yüksek otorite sağlayan aktörün varlığı durumudur. Hukuki egemenlik ise; bir aktöre uluslararası toplum tarafından sorumlulukların verilmesi durumudur (Vinci, 2008; 28).

Bütün bunlar ışığında silahlı grupların egemenliği değerlendirildiğinde; silahlı gruplar da diğer egemen aktörler gibi özerk ve bağımsız oldukları için “egemendirler”. Ancak silahlı grupların sahip olduğu egemenlik, devletlerin sahip olduğu hukuki egemenlikle eşdeğer değildir. Silahlı gruplar fiili egemenliğe sahiptirler. Silahlı grupların egemenliği, bireyler üzerinde en yüksek münhasır yetkisi olan “fiili” bir gerçekliktir. Ancak silahlı grupların sahip olduğu bu fiili egemenlik onların egemen devletler tarafından “egemen” olarak kabul edilmesine yetmez (Vinci, 2008; 27,28,29). Silahlı gruplar, bir coğrafya ve insanlar üzerinde otorite iddiasında bulunabilirler; ancak ifade edildiği üzere bunu “*de facto*” olarak uygulamaya koyabilirler. Silahlı grupların “*de jure*” egemenliğe sahip olabilmeleri için uluslararası toplum tarafından tanınmaları gerekir. Bu durum ise aşağıda ifade edileceği üzere silahlı grupların “ideolojik” amacıdır; yani “devlet olma arzusudur”. Silahlı gruplar “ideolojik” olarak ifade edilen bu amaçlarına ulaşabildikleri ölçüde “*de jure*” egemenliğe sahip olurlar ki bu durumda zaten belirli bir toprak parçası ve nüfus üzerinde devlet/hükümet olmuşlar demektir.

3.2.SİLAHLI GRUPLARIN DEVLETLERE MEYDAN OKUMASI

Uluslararası ilişkiler çalışmalarında hangi teorik çerçeve benimsenirse benimsensin, bazı ön kabuller olmadan uluslararası ilişkileri analiz edebilmek mümkün değildir. Bu ön kabullerden biri de, uluslararası ilişkilerin anarşik olduğu tezidir. Mevcut uluslararası ilişkiler kuramı anarşi söylemi etrafında şekillenmiştir. Anarşi, uluslararası ilişkilerin hem tarihini hem de uluslararası sistemin yapısını açıklamak için kullanılmış en temel kavramlardan birisidir (Yalvaç, 2011; 72).

Uluslararası sistemde devletler üzerinde karar verici bir egemenin bulunmaması hali olarak tanımlanan (Ateş, 2010; 11) anarşinin meşru üyeleri devletlerdir. Weber’e göre devletler egemen üniteler olarak şiddet araçları üzerinde meşru tekel sahibidir. Bu durum modern devletin en önemli ve ayırıcı niteliklerinden biridir (Weber, 1978). Uluslararası ilişkilerin ana kuramı olan realizmde terör olgusu, anarşinin meşru üyeleri olan devletler ile devlet olarak tanınmayan gayri meşru organize şiddet örgütleri olan silahlı gruplar arasında vuku bulan şiddete dayalı bir iletişim çeşidi olarak ele alınmıştır (Ateş, 2008; 2-3). Buradan hareketle silahlı grupların devlete meydan okuması “terörizm” olarak kavramlaştırılmıştır.

Farklı bilim dallarında düzensizlik (*disorder*) olarak karşılık bulan anarşi, uluslararası ilişkilerde tam tersi bir şekilde düzeni ifade eder. Uluslararası sistem anarşinin ilkelerine göre biçimlenmektedir ve anarşi içerisinde devletler birincil aktör konumunda bulunmaktadır. Ancak gayri meşru organize şiddet örgütleri olarak ifade edilen silahlı grupların anarşik sistemdeki öneminin artmasıyla birlikte, devletlerin “birincilliği” tehlikeye girmiştir.

Devletlerin üzerinde üstün bir otoritenin bulunmadığı anarşik sistemin temel ilkesi başının çaresine bakmaktır (*self help*). Aktörler başkalarına başvurmadan, onlardan yardım almadan kendi çıkarlarını korumak zorundadırlar. Çünkü merkezi bir otorite yoktur ve dolayısıyla güvenlik sürekli tehdit altındadır. İşte bu durum “başının çaresine bakmak” olarak Türkçeleştirilen “*self-help*” olgusunu yaratmıştır (Vinci, 2008; 50). Ancak devletler egemenliklerini tehdit eden silahlı gruplara karşı ilk etapta tek yanlı bir mücadeleye girişmeler de, özellikle Soğuk Savaş sonrası süreçte ulusötesi alanda faaliyet gösteren bu aktörlere karşı uluslararası işbirliği ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yeni savaşlar devletlerin ancak diğer devletlerle birlikte hareket ederek silahlı örgütlerle mücadele edebileceğini göstermiştir. Devletler silahlı güç kullanımındaki meşru yetkinin sadece kendilerine özgü kalmasını sağlamak ve egemenliklerini sürdürmek için ortak bir güvenlik algısı oluşturmaya başlamışlardır.

Silahlı grupların yerel ölçekte faal olan gruplardan ulusötesi alanda faaliyet gösteren oyunculara dönüşmesinde, başarısız devletlerin varlığı en önemli faktör olmuştur. Başarısız devletlerin toprakları, silahlı devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasına ve bu aktörlerin daha geniş bir alanda hareket serbestisi kazanarak uluslararası güvenliği tehdit edecek güce kavuşmasına imkân tanımıştır. Bu nedenle denilebilir ki; sistematik askeri kapasiteye sahip, devlet dışı aktörler arasında yer alan silahlı gruplar devletleri zayıflatabilecek kapasiteye sahiptir (Vinci, 2008; 299). Bu nedenden dolayı başarısız devlet olmanın yolu(!) çoğu zaman silahlı gruplardan geçer.

Anarşik sistem içerisinde silahlı bir grubun iki amacı vardır. Birincisi, etnik-ulusalci nitelikte ortaya çıkarak belirli bir toprak parçası üzerinde bağımsız ayrı bir devlete sahip olmaktır. Bu durum “ayrılıkçılık” olarak nitelendirilebilir. İkincisi ise, ideolojik nitelikte ortaya çıkarak belirli bir devletin rejimini değiştirmeye veya ele geçirmeye çalışmaktır. Bu ise “ideolojik” bir durumdur (Ateş, 2008; 3). Bu iki durum da şunu açıkça gösterir ki; kontrol sağlayabildiği ölçüde uluslararası arenada her silahlı grup, devlet olma peşindedir. Buna karşılık olarak her devlet de elbette bu durumu engelleme peşindedir. Bunu engelleyemeyen devletler ise tarihe “başarısız devletler” olarak geçecektir.

Uluslararası anarşik ortamda silahlı grupların amacı çıkarlarını maksimize etmektir. Silahlı gruplar açısından çıkarların maksimizasyonundan kasıt, “devlet olma arzusu”dur. Bu noktadan hareketle silahlı grupların hedefi nihayetinde “ulus devlet”tir. Dolayısıyla terör olarak başlayan bir hareketin başarıyla sonuçlanması halinde, ortaya çıkan sonuç gücünü ispatlayabilen yeni aktörün anarşi içinde sosyalleşerek anarşinin meşru bir üyesi, devlet olmasıdır (Ateş, 2008; 3).

Silahlı gruplarda yaşanan dönüşümler, 21. yüzyılın güvenlik manzarasının tanımlanmasında çok önemli rol oynamaktadır (Hanlon, 2008; 123). 1990'lara kadarki geleneksel düşünce içerisinde devlet dışı silahlı gruplar, ABD dâhil büyük devletler için birinci dereceden güvenlik sorunu teşkil etmiyordu. Çünkü o zamana kadar anarşinin tek meşru üyesi devletlerdi. Ancak Usame Bin Ladin'in liderliğini yaptığı El Kaide terör örgütünün Kenya'nın Başkenti Nairobi ve Tanzanya'nın başkenti Daresselam'daki ABD elçilik binalarına 7 Ağustos 1998 günü saat 10.30 sıralarında eş zamanlı patlamalarla saldırması bu algıyı değiştirmiştir (Terör Olayları Takvimi, 1998). Artık devlet dışı silahlı gruplar yavaş yavaş birinci dereceden güvenlik sorunu olarak algılanmaya başlanmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ilk olarak Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesine, sonra güney kulesine ve daha sonra Pentagon'a yapılan terörist saldırılar ile özelde El Kaide, genelde ise silahlı gruplar uluslararası sistemde “Ben de varım!” diyerek anarşinin fiili üyeleri konumuna yükselmiştir.

Büyük devletlerin politikaları üzerinde stratejik etkileri olan silahlı gruplara bir ikinci örnek ise Hizbullah'tır. Lübnan'da yerleşmiş olan Hizbullah Örgütü'nün 12 Temmuz 2006 tarihinde 2 İsrail askerini kaçırıp 8'ini öldürmesiyle İsrail-Lübnan savaşı patlak vermiştir (Shultz, 2011; 12). Bu savaşı da Hizbullah örgütünün uluslararası arenadaki güç gösterisi olarak okumak yanlış olmayacaktır.

Peki, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana silahlı grupların büyük devletler için bu denli ciddi tehditler oluşturmasına neden olan gelişmeler nelerdi? Onları anarşinin fiili üyeleri kılan neydi?

Son 20 yıl boyunca silahlı grupların yeteneklerini ve güçlerini gösterme kapasitelerini geliştiren bazı “güç arttırıcı” olanaklar ortaya çıkmıştır. Bu olanaklar şu şekilde sıralanabilir: Küreselleşme, bilişim teknolojisi, ağ tabanlı kuruluşlar, askeri güç ve kuvvet modelleri arasındaki çizginin bulanıklaşması (Shultz, 2011; 16). Küreselleşme silahlı grupların dönüşümünde çok önemli bir rol oynamıştır. Küreselleşme silahlı grupların operasyonel etkinliğini artırmıştır ve bu durum devletin kapasitesini ve meşruiyetini sarsmıştır. Küreselleşmeyle birlikte yaşanan mal, insan ve fikir hareketliliği silahlı grupların kapasite geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Küreselleşme devletin karşısında daha ölümcül ve daha yetenekli bir düşman yaratmıştır. Bu düşman, silahlı gruplardır (Hanlon, 2008; 123-124).

Küresellik özetle, güç politikasının uluslararası seviyeden yani devletler seviyesinden, devletlerle birlikte başka aktörlerin de bulunduğu daha üst bir düzeye sıçramakta olduğunu (Ateş, 2008; 7) ifade eder. Küreselleşme, beraberinde “aktör çeşitliliğini” getirmiştir. Küreselleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan bu aktörlerden devletlere kafa tutabilecek en etkili aktör ise silahlı gruplar olmuştur.

4.SAVAŞLARDA SİLAHLI GRUPLARIN YERİ

Savaş, insanlık tarihinin yadsınamaz bir parçasını oluşturmaktadır. Kimi yorumculara göre 7000 yıllık bilinen insanlık tarihinde her yüz yılın ortalama 87 yılı savaşla geçerken, sadece 13 yılı barışla geçmiştir (Sander, 2009; 594). Üstelik Endüstri Devrimi ile ivme kazanan teknolojik gelişmeye paralel olarak savaşın yıkıcılığı özellikle geçtiğimiz son 200 yıl içinde son derece artmış, bir zamanların sınırlı cephe savaşları topyekûn bir boyut kazanmıştır (Yılmaz, 2007; 18). Bir zamanlar savaşın zararı okun nereye kadar uçacağına, bir Roma lejyonunun nereye kadar yürüyeceğine ya da bir Viking gemisinin nereye kadar yelken açabileceğine bağlıken, uygarlığın gelişmesiyle birlikte savaşın etkileri de küreselleşmiş ve sınırların önemi kalmamıştır (Sander, 2009; 594).

“Savaş Üzerine” adlı eserinin “Savaş Nedir?” başlığını taşıyan ilk bölümünde Clausewitz, savaşı, karşıt iradelerin çatıştığı karşılıklı şiddet eylemi olarak tanımlayarak akıl yürütmeye başlar. Clausewitz, savaşın ikili ve üçlü tanımını yapar. İkili tanımda “mutlak savaş” ile “gerçek savaş” kavramları üzerinde durur. Mutlak savaş, sınırsız şiddet olarak tanımlanır. “Ben düşmanı ezmedikçe o beni ezabilir” endişesiyle hareket edilerek imkân ve çabalar düşmana üstünlük sağlayacak şekilde artırılır. Ancak düşman da aynı şekilde hareket edeceğinden savaşın içsel dinamiği olan bu mantık, tarafları aşırılıklara iten bir yarışmaya dönüşür. İşte bu durum “mutlak savaş”ı doğurur. Bu kavramın karşı cephesinde ise “gerçek savaş” yani tarihi bağlam içerisindeki savaş olgusu yer alır. Aşırılıklara tırmanmayı engelleyerek savaşın mutlak hale erişmesini önleyen etkenler sayısızdır. Mesela savaş sırasında büyük boyutlara varabilen korku ve kararsızlıklar; gerçekliğe nüfuz etmenin zorluğu; savaş faaliyetinin sadece maddi şeylere yöneltilmemesi, aynı zamanda maddeye hayatıyet veren manevi güçlere karşı da yöneltilmesi ve ikisini birbirinden ayırmanın zorluğu şiddetin tırmanmasını kesintiye uğratan etkenlerden sadece birkaçıdır. İşte bu durum da “gerçek savaş”ı ortaya çıkarır (Karaosmanoğlu, 2011; 9).

Clausewitz’in yaptığı savaşın ikili tanımı, onu üçlü tanım yapmaya yöneltmiştir. Bu tanıma ise “üçleme” (*trinity*) adını veriyor. Clausewitz savaş, bir bütün olarak bakıldığında, üç yanlı bir olay olarak tanımlar. Ona göre “Savaş her somut olayda özelliklerini bir ölçüde değiştiren gerçek bir bukalemun olmakla kalmayıp, aynı zamanda, bir bütün olarak bakıldığında belirgin eğilimleri bakımından üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır.” Bir yanda doğal kök gibi algılanan ilkel şiddet, kin ve düşmanlık; öte yanda, savaşı ruhun özgür ve yaratıcı bir faaliyeti haline getiren tesadüfler ve ihtimal hesapları; son olarak da, savaşı sadece akla tabi kılan bir siyasi araç kimliği vardır. Clausewitz bu üçlemeden ikinci bir üçleme daha türetir. Üç eğilimin ilki daha çok halkı, ikinci eğilim daha çok komutanı ve ordusunu, üçüncü eğilim ise daha çok hükümeti ilgilendirir (Karaosmanoğlu, 2011; 10).

Bu üçlemelerdeki unsurlar olaydan olaya derece farkları göstermelerine rağmen her savaşa kısmen uygulanabilir niteliktedir. Her somut savaş incelenirken hepsinin dikkate alınması gerekir. Savaş, kendinden daha geniş bir bütünlüğün ulusal ve uluslararası hayatın içinde yer alır. Savaşlar, tarihi dönemlere göre ve aynı tarihi dönem içinde konjonktürden konjonktüre göre de değişir. Raymond Aron’un dediği gibi, “değişir, fakat değiştikçe aynı şeydir,” çünkü Clausewitz’in sözünü ettiği üç temel unsur (kör şiddet, ihtimal hesapları ve tesadüfler, siyasi araç kimliği ve makuliyet) yoğunlukları ve aralarındaki etkileşim ne şekil alırsa alsın, her savaşta mevcuttur (Karaosmanoğlu, 2011; 10). Yoğunluk kavramının kullanılması, Heilderberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü’ne (*Heilderberg Institute for International Conflict Research*- Almanca kısaltması –HIIK- olarak kullanılmaktadır) atıfta bulunmayı zorunlu kılar. HIIK oldukça kullanışlı ve anlaşılır olan bir sınıflandırma ile yoğunluğuna göre çatışmaları beş grupta incelemektedir: Görünmez çatışma ya da gizli çatışma (*latent conflict*), görünür çatışma (*manifest conflict*), kriz, şiddetli kriz ve savaş (HIIK, 2010; 84). HIIK’in incelemesinde çalışmanın konusunu ilgilendiren, en yoğun şiddetin kullanıldığı ve yoğunluk düzeyi rakamla “5” olarak gösterilen çatışma türünü oluşturan “savaş”tır. HIIK’e göre savaş, silahlı güçlerin düzenli ve sistematik olarak belli bir süre devam eden bir şekilde kullanılmasıdır. Çatışmanın sonuçları çok yıkıcı ve uzun vadeli. Savaşta taraflar düzenli, sistematik bir şekilde silahlı güç kullanmakta olup yüksek yoğunluklu bir çatışma türüdür (HIIK, 2010; 84).

Savaş genel anlamıyla uluslararası sistemde bulunan egemen devletler arasında vuku bulan silahlı çatışmalar olarak ele alınmaktadır. Ancak 1907 tarihli Lahey Düzenlemeleri ve takip eden dönemde yapılan uluslararası sözleşmelerde herhangi bir tanıma yer verilmemiştir. Bununla birlikte, uluslararası metinlerin bazı hükümlerinden savaştan ne anlaşılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Örneğin Lahey Düzenlemeleri 1. Madde’de “muharip” tanımını yaparken savaşın ne olduğunu kısmen ortaya koymaktadır. Buna göre, emir-komuta zincirine sahip, uzaktan tanınabilen ayırıcı işareti bulunan, silahlarını açıkça taşıyan ve savaş kurallarına uyan gruplar muhariptir. Öyleyse savaş da bu tanıma uygun gruplar arasındaki silahlı çatışmalar olmaktadır. 1998 tarihli Roma Statüsü’nün 8. Maddesi’nde ulusal veya uluslararası düzeyde en azından bir tarafını devlet güçlerinin oluşturduğu organize silahlı gruplar arasındaki silahlı çatışmalar olarak ele alınmıştır (Ateş, 2009; 64). HIIK’in savaş tanımlamasında geçen “silahlı güçler” kavramı da yine bize savaşın taraflarının sadece devlet olma zorunluluğu taşımadığını ifade eder. Savaş kavramı üzerindeki genel kabul artık ortadan kalkmıştır. Bu durum silahlı grupların uluslararası sistemdeki aktörlüğünü güçlendiren unsurlar arasında önemli bir yer teşkil eder.

Bu noktada “Karışık Savaş (*Mixed War*)” kavramsallaştırması bu bölümde ileri sürülen tezin doğrulanmasına katkı sağlayacaktır. Savaşlarda bazen her iki taraf da devlet olabilir, bazen devletler silahlı gruplara karşı olabilir, bazen de savaş sadece silahlı gruplar arasında vuku bulabilir. İşte bu durum “karışık savaş (*mixed war*)” olarak nitelendirilir. Karışık savaş, hem devletlerarasında hem de devletler içinde görünümüne sahip olan savaşlardır (Vinci, 2008; 63). Bu durumu, 2009 yılında dünyada var olan savaşları açıklayan HIIK’in raporuna başvurarak somut örneklerle açıklamak, çalışmanın iddia ettiği tezi doğrulayacaktır. Bunların bazıları; Somali’de 2006 yılında *Al-Shabab* örgütü ve hükümet arasında sistem, ideoloji ve güç için başlayan savaş (HIIK, 2010; 24), Pakistan’da Taliban ile diğer bazı gruplar arasında başlayan güç, ideoloji ve sistem mücadelesi ve yine Pakistan’da aynı yıl bazı İslami gruplar ile hükümet arasında olan ideoloji, sistem ve ulusal güç arayışı çatışması, 1976 yılında LTTE örgütü (Tamil Kaplanları) ve Sri Lanka hükümeti arasında ülkenin kuzey ve doğu bölgelerinde ayrılma konusunda başlayan savaş (HIIK, 2010; 54), Afganistan’da Taliban ile hükümet arasında sistem, ideoloji ve ulusal güç konusunda devam eden savaş, Yemen’de *Al-Huthi/Al-Houthi* örgütü ile hükümet arasında yine sistem, ideoloji ve bölgesel üstünlük nedeniyle 2004 yılından beri devam eden savaştır (HIIK, 2010; 72-73). Ayrıca HIIK raporunun bahsetmediği ve 2001 yılında Afganistan’da El- Kaide ile başını ABD’nin çektiği ve içinde Türkiye’nin de bulunduğu ittifak güçleri arasında ve 2003 yılında da Irak’ta başlayan değişik yerel gruplar ile yine başını ABD’nin çektiği ittifak güçleri arasındaki savaşlar ifade edilebilir. Belki en güncel örnek Esad güçleriyle Özgür Suriye Ordusu arasında Suriye topraklarında hâlâ devam eden savaştır. 2009 yılında dünyada var olan savaş örneklerinin de açıkça ortaya koyduğu gibi silahlı gruplar uluslararası sistemin temel dinamikleri arasında boy göstermektedir. Uluslararası ilişkileri açıklamakta belki de temel referans noktası sayılabilecek olan “savaş”ların kaynağını silahlı grupların oluşturması, silahlı grupların sisteme ne kadar entegre olduğunun ve ona yön verdiğinin kanıtıdır.

Savaş kuramcılarının en dikkate değer olanlarından biri sayılabilecek Clausewitz belki de en çok bu noktada eleştiriye uğramıştır. Clausewitz’in yaklaşımının sadece devletlerarası savaşları kapsadığı yönünde eleştiriler geliştirilmiştir. Oysa Clausewitz’in paradigması sadece devletleri değil, devlet olmayan birimleri de içine alır. Clausewitz’in paradigması devlet olmayan toplumsal örgütlenmelere de uygulanabilir (Karaosmanoğlu, 2011; 15-16). Çalışma boyunca çeşitli şekillerde ifade edildiği üzere, savaşlara katılan her topluluğun, devlet şeklinde örgütlenmiş olsun ya da olmasın, kendine göre bir örgütü, lider kadrosu ve silahlı birimleri vardır. Örgütün yapısı El-Kaide örneğinde olduğu gibi esnek olabilir ve hücrelere bölünebilir ya da PKK’daki gibi daha hiyerarşik olabilir. Bu örgütlerle mücadelede aktörlerin çokluğu ve çeşitliliği mücadeleyi karmaşık hale getirebilir. Hatta birbirleriyle çatışan pek çok değişik örgüt de söz konusu olabilir. Irak ve Afganistan’daki durumlar bunun en çarpıcı örnekleridir. Çarpışan tarafları birbirinden ayıran tek anlamlı fark meşruiyetle ilgilidir. Aktörlerden bazıları meşru sayılırken bazıları ise gayrimeşru sayılmaktadır. Yani devlet meşru, silahlı bir grup olan PKK ise gayrimeşrudur. Ancak bu farkın stratejik analizlerde, diğer pek çok faktör gibi dikkate alınması gerekir ise de, savaşın doğasını değiştiren önemde bir fark yarattığını düşünmek yanlıştır. Kaldı ki, yeni savaşlarda devlet olmayan birimlerin de meşruiyet arayışına girdikleri ve ona göre davranmaya başladıkları gözlemlenmektedir. Bunun en ilginç örneklerinden biri gene PKK’dır. Bu noktadan şunu anlıyoruz ki; bir savaşın stratejik ölçütlere göre savaş olması için aktörlerin devlet şeklinde örgütlenip örgütlenmemelerinin önemi kalmamıştır.

Savaş ve silahlı gruplar başlığı altında son olarak savaşların silahlı grupların gelişimine katkısı ele alınabilir. Tıpkı uluslararası savaşların devletleri güçlendirebileceği gibi silahlı gruplar ve devletlerarasındaki savaşlar ya da silahlı gruplar ve silahlı gruplar arasındaki savaşlar, silahlı grupları güçlendirebilir. Bu görüş Charles Tilly’nin görüşüyle benzerlik taşır. Tilly’e göre savaş devleti, devlet de savaşı yaratmıştır (Tilly, 1995; 42). Tilly’nin bu görüşü silahlı gruplara uyarlanarak, “silahlı gruplar savaşı, savaşlar da silahlı grupları yaratmıştır” önermesinde bulunulabilir. Ev sahibi devlet ve diğer devletlerle ve aynı zamanda birbirleriyle rekabet içinde olmaları, silahlı grupları kendi örgütsel yapılarını ve ekonomik sistemlerini güçlendirmeye zorlar (Vinci, 2008; 51).

5.SONUÇ

1980'lerden bu yana silahlı grupların gerek sayılarında gerekse çeşitlerinde hızlı bir artış yaşanmıştır. Hatta bazıları küresel oyuncular haline gelmiştir. Sahip oldukları esneklik ve komuta yapıları ile büyük devletlere meydan okumayı başarmış, hatta bazen onları geride dahi bırakmışlardır. Silahlı gruplar bunları yaparken sadece zayıf devletlerin değil bazen güçlü devlerin de otoritelerini, meşruluklarını ve güçlerini stratejik şiddet kullanarak etkileri altına almayı başarmışlardır.

Silahlı grupların bu başarılarının altında son yıllarda yaşanan değişimler yatar. Son 20 yılda yaşanan gelişmeler, silahlı grupların ulus-ötesi kapasite geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Bu gelişmeler şunları içerir; küreselleşme, bilgi teknolojisi, ağ tabanlı kuruluşlar, askeri güç ve kuvvet modelleri arasındaki çizginin bulanık olması. Bunların gizli bileşenleri sayesinde silahlı gruplar geniş bir ürün yelpazesine sahip olmuştur. Bu durum ise onların nüfus üzerinde kontrol sağlama yeteneklerini geliştirmiş ve gerek devlet gerekse de diğer rakip silahlı gruplara karşı üstünlük elde etmelerini sağlamıştır. Ayrıca silahlı gruplar devletlerle ve diğer devlet dışı aktörlerle yerel, bölgesel ve ulus-ötesi bağlantılar kurarak kendi güçlerini artırmaya çalışmıştır. Bunu yaparken onların silah teçhizatlarını ve mali kaynaklarını kullanmışlardır.

Silahlı grupların temelde iki amacı vardır. Birincisi, “ayrılıkçılık” olarak nitelendirilen, belirli bir toprak parçası üzerinde bağımsız ayrı bir devlete sahip olmaktır. İkincisi ise, ideolojik nitelikte ortaya çıkarak belirli bir devletin rejimini değiştirmeye veya ele geçirmeye çalışmaktır. Buradan kontrol sağlayabildiği ölçüde her silahlı grup, devlet olma peşindedir sonucuna varılabilir. Özetle şu söylenebilir ki; silahlı gruplar uluslararası anarşide güçlerini ispatlayabilirlerse “anarşinin meşru üyesi”, ispatlayamazlarsa “terörist” konumuna düşerler.

Terör örgütleri istikrarsız bir ortam yaratarak devletin her yönüyle halkın gözündeki değerini kaybetmesi amacını güder, devlet otoritesinin geçerli olmadığı bölgeler yaratmayı hedefler. Bunu yaparak halkın gözünde ikili bir otorite yaratmış olacaklardır. Amaç, halkı devletten uzaklaştırarak örgütün arkasında durmasını sağlamaktır. Örgütün yanında olmayanların da en azından devletin tarafında olmaması hedeflenir.

Çalışma boyunca ifade edilmeye çalışıldığı üzere, silahlı gruplar; egemenlikleri, ekonomik yapıları, örgütlenme biçimleri, nüfus üzerindeki etkileri, motivasyonları ve belki de en önemlisi savaşlardaki rolleri dikkate alındığında, uluslararası anarşik sistemde en az devletler kadar pay sahibidirler. Uluslararası arenanın önemli bir oyuncusu olan silahlı gruplar tarafından yöneltilen güvenlik sorunları, önümüzdeki yıllarda çeşitli şekiller almaya devam edecektir. Silahlı gruplar ilerleyen zamanlarda çok farklı şekillerde kendilerini gösteriyor olacaktır ve devletlere meydan okumaya devam edecektir. Onlar, dünya politikasının geçici aktörleri değildir. Silahlı gruplar 21. yüzyılın ilk döneminde büyük güvenlik tehdidi haline gelerek ve çatışmaların kaynağını teşkil ederek uluslararası anarşideki konumlarını güçlendirebileceklerdir. Sonuç olarak, silahlı güç kullanan devlet dışı aktörler bugün artık devletlerin ve uluslararası teşkilatların karar alma süreçlerinde göz ardı edemeyeceği önemli faktörler haline gelmiştir.

KAYNAKLAR

Alonso, Ana Maria. (1994) “The Politics of Space, Time and Substance: State Formation, Nationalism and Ethnicity”, *Annual Review of Anthropology*, 23.

Ashley, R.K. (1983). “Three Modes of Economism”, *International Studies Quarterly*, 2 (4)

Ateş, Davut. (2008) “Terör ve Yapısal Gerçekçilik: Küresel Anarşide Aktörlük İddiasının Kuramsal Açıklaması”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1) : 1-23

Ateş, Davut. (2009) “Gazze Trajedisi: Sorumluluk ve Kavramların Haklılaştırma İşlevi”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1)

Ateş, Davut. (2010) “Egemenlik, Anarşi ve Roma Statüsü”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 6 (24) :1-34

Bacık, Gökhan. *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2007.

Beşiş, Emrah. H. (2008) “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63 (1) : 56-80

- Bodin, Jean. **On Sovereignty**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Bull, Hedley. **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, New York, Columbia University Press, 1995.
- Clapham, Christopher. (2002) “The Challenge to the State in a Globalized World”, **Development and Change**, 33 (5)
- Crenshaw, Martha. (1987) “Theories of Terrorism: Instrumental and Organizational Approaches”, **Journal of Strategic Studies**, 10 (4) : 13-31
- Criss, Nur Bilge. (1995) “The Nature of PKK Terrorism in Turkey”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Cilt 18 : 17–37
- Demir, Cenker Korhan. (2008) “Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK”, **Uluslararası İlişkiler**, 5 (19) : 57-88
- Eralp, Atilla. **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- Gellner, Ernest. **Uluslar ve Ulusçuluk**, İstanbul, Hil Yayın, 2006.
- Hanlon, Querine. “Globalization and the Transformation of Armed Groups”, **Armed Groups: Studies In National Security, Counterterrorism, And Counterinsurgency**, Newport, US Naval War College Press, 2008.
- Heilderberg Institute for International Conflict Research (2010). **Conflict Barometer 2009**, Available at: <http://www.hiik.de/de/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2009.pdf>, [Erişim tarihi: 10.12.2012]
- Longman English Dictionary Online. Available at: <<http://www.ldoceonline.com/dictionary/sovereignty>>, [Erişim tarihi: 07.12.2012]
- Karaoğlu, Ali L. (2011) “Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden”, **Uluslararası İlişkiler**, 8 (29) : 5-25
- Norwitz, Jeffrey H. (ed.) **Armed Groups: Studies In National Security, Counterterrorism, And Counterinsurgency**, Newport, US Naval War College Press, 2008.
- Özlük, Erdem. **Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2012.
- Özlük, Erdem. **2012-2013 Yılı Yüksek Lisans Dersi Ders Notları**, Konya, 2012.
- Roberts, Anthea and Sivakumaran, Sandesh. (2011) Lawmaking by Nonstate Actors: Engaging Armed Groups in the Creation of International Humanitarian Law, **Yale Journal of International Law**, 37 (107): 108-151
- Sander, Oral. **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2009.
- Shultz, Richard H. (2011) **The 21st Century Conflict Environment: Challenges Posed by a Multiplicity of Non-State Armed Groups**. Available at: <<http://www.strategycenter.org/wp-content/uploads/2011/07/Challenges-Posed-by-a-Multiplicity-of-Armed-Groups.pdf>>, [Erişim tarihi: 30.11.2012]
- Taşdemir, Fatma. (2012) “İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye'nin Ayrılkçı Terör Örgütü PKK İle Mücadelesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 16 (1) : 107-151
- Terör Olayları Takvimi. **1998 Kenya ve Tanzanya ABD Elçilikleri Saldırıları**, Available at: <<http://terortakvimi.wordpress.com/1998/08/07/1998kenya-ve-tanzanya-abd-elcilikleri-saldirilar/>>, [Erişim tarihi: 03.12.2012]
- Tilly, Charles. **War Making and State Making as Organized Crime**, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Türk Dil Kurumu. **Büyük Türkçe Sözlük**, Available at: <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>>, [Erişim tarihi: 07.12.2012]
- Ünal, Şerif. **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2005.
- Vinci, Anthony. (2008) “Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis”, **International Studies Quarterly**, 52 : 295-314
- Yalvaç, Faruk. (2011) “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, **Uluslararası İlişkiler**, 8 (29) : 71-99

Yılmaz, Muzaffer Ercan. (2007) “Westphalia’dan Günümüze Savaş”, **Uluslararası İlişkiler**, 4 (14) : 17-38.

Weber, Max. **Economy and Society: An outline of Interpretive Sociology**, Berkeley, University of California Press, 1978.